فانتازیای داخراو ڕەخنە لە چیرۆکی کوردی دوای ڕاپەڕین

تەها ئەحمەد ڕەسووڵ
(سلێمانی)

مێژووی چیرۆکی کوردی و ڕێڕەوی بەرەو پێشچوونی، هەر لە سەرەتاکانییەوە تاوەکو کۆتایی هەشتاکانی سەدەی پێشوو لای هەمووان ئاشکرایە و بەشێوەیەکی گشتی خۆی لە ڕیالیزمی و ڕیالیزمی ڕەخنەگرانە و کۆمەڵایەتی و هێماخوازی و بەرگریدا دەبینێتەوە کە ڕەنگە هێشتان لە تاووتوێکردن و شرۆڤە و تۆژینەوەیدا لایەنی ڕۆشنتر و تایبەتمەندییەکانی تەواوی یەکالا نەکرابنەوە و لە گۆشەنیگای جیاجیاوە سیماو ئەدگارێکی جیاوازتر بەدەستەوە بدات، یان خوێندنەوەی هەوڵە تایبەتییەکانی چەندین جیهانی تر و ڕووبەر و ڕوانینی دیکەی لێوە بەرهەم بهێنرێت.

ئەمە ئەگەر بەشێوەیەکی گشتی تەماشای بکەین و بەشێوە تایبەتییەکەی، ڕێژەیی فەزاو پانتایی دیکە بوونیان هەبێت، بەڵام بەشێوەیەکی بەرچاو لە کۆتایی ساڵانی هەشتاکاندا و لە دوای ڕاپەڕینەوە، لەژێر کاریگەریی (کە پێشتریش هەبووە) ئەدەبی ئەمەریکای لاتینی کە پەلهاویشتنی نەک لای ئێمە بە تەنیا، بەڵکو لە هەموو جیهاندا نەشونمای دەکرد، ئەویش بەو شێوازە ڕیالیزمییەی کە بە ڕیالیزمی ئەفسوونگەرا و جادوویی نێوی دەرکردبوو و بوونی بۆ منداڵدانی پڕ بەرهەم و دەوڵەمەندیی ئەدەبی ئەو کیشوەرە دەگەڕایەوە، لە ساتەوەختێکی وادا، لە پێناوی وەرچەرخان و نوێبوونەوەیەکی دیکە، جوێبوونەوە لە بەردەوامبوون لەسەر ئەو جۆرە شێوازە باوانە، چیرۆکی کوردی و تەنانەت ڕۆمانیشی چوونە سەر ئەو ڕێیە نوێیە و ڕەگەزێکی تۆکمە و باڵادەستیان بە هەند وەرگرت کە ئەویش ڕەگەزی فانتازیایە، ڕەگەزی ئەندێشە و خەونی تایبەتی بۆ بەرەنگاربوونەوە و بە خۆدا چوونەوە لە بەرامبەر کۆپیکردنەوەی واقیع و خولقاندنی فەزا و جیهانی سەیر و سەمەرە و پەنهان.

ئەو ئەرکانەی کە پێشتر کەوتبوونە سەر شانی ئەدەب، ڕووەو ئەرکێکی تر گۆڕان و کاری سەرەکی بووە گەڕان و پشکنین، گەڕان بەدوای نادیار و نەوتراوەکاندا و بە مەئلوفکردنی ئەوەی لە نهێنییەکانی کەینوونەدا هێشتان نەگەیشتبووە سەر ڕووپەڕ.. پەردە هەڵماڵین لە ڕووی دیوە شاراوەکانی تر و هەر لێرەشەوە مەبەست و مەرامەکانی خۆی بەیان دەکرد، لە بەراییشدا لە چەند هەوڵێکدا کە بە هەوڵی باش و سەرکەوتوو قبووڵ کران لەنێوەندی ڕۆشنبیریدا، هاتنە ئاراوە و دەرگای تریان لە پاش خۆیان دەکردەوە. یەکێک لەو هەوڵانەش نۆڤلێتی (پایزە خەون)ی محەمەد مەولود مەم بوو کە سەرەڕای ئەو کاریگەرییە بە ڕیالیزمی جادوویی، پشت ئەستوور بوو بە کولتووری کوردی و تۆوەکانی لە هەناوی خۆیدا چاندبۆوە. نموونەی دیکە و هەوڵی دیکە لە پاش ئەوەوە

زۆرن و بە بەرهەمی هەندێک لە چیرۆکنووسان ناوزەد دەکرێن نەک بە شێوەیەکی بەربڵاو لای سەرجەمیان، ئەوەی لێرەدا جێی وەستان و سەرنج و وردبوونەوەیە، ئەو تەوژمە دەرپەڕیوەیە کە گشتگیر لای زۆرینەی چیرۆک و نۆڤلێت و ڕۆمانی کوردی شوێنێکی دیکەی داگیرکردووە و پەل بۆ شتێکی دیکە و جۆرێکی دیکە دەهاوێژێت، ڕووەو ئاڕاستەیەک مل دەنێت کە نەک خۆ جوێکردنەوە لە ڕووبەرە تەقلیدییەکان مەرامی سەرەکی بێت، بەڵکو جوێبوونەوەیەکی لە تەک خوێنەریشدا سازداوە، بەڵکو لەنێوان ڕەگەزەکانی ناوەوەی دەقێک خۆیشیدا کە نادروست و گۆشەگیر ماوەتەوە.

بۆ ئەوەی ئەم ڕاستییەش بخەینە پێش دەست پێویستمان بە ڕاوەستانێک هەیە لەسەر ڕەگەزی فانتازیا، ئەو ڕەگەزەی تاقە هۆکارێکی ئەوتۆیە لە پشتەوە بەرهەمهێنەری ئەو جۆرە تێڕوانینەیە.

چیرۆک و ڕۆمان کە گێڕانەوەیەکی پەخشانیی ئەندێشەیین و زادەی بیر و لێکدانەوە و خەیاڵی چیرۆکنووسان و ڕۆماننووسانن، جگە لە تەکنیک و ڕەگەزە هەمە جۆرەکانی، کە لە جیهانی هەر یەکێکیاندا چەشنە ئاراستەیەک دەگرێتە بەر و بۆ خۆی جیهانی ناوەکیی خۆی بەرهەم دێنێت، بەڵام لە ساتەوەختی پێزانین و ئاشکراکردنیدا، لای تۆژەرەوە و خوێنەران مەڵبەندە ئەمبارکراوەکان دەکاتەوە و چۆنێتی بەکارهێنانیان دروست و نادروست دەدا بەدەستەوە. ئیدی یەکانگیری لەگەڵ ژیاندا هەست و وردبوونەوە و پەرچەکرداره خودییەکان بنەڕەتی خولّقاندنیانن، ئەندێشەش کە بە ڕای بۆرخێس گەورەترین بەهرەی مرۆییە و لەوێوە هێنانەدی خەون و خولیاکان دەستەبەر دەکرێن، لە چ هەوڵێکی مرۆییدا بەدەر نییە و لە ژانرە ئەدەبی و هونەرییەکاندا زێتر ڕەنگی داوەتەوە.

کەواتە بێ ئەندێشە، بێ فانتازیا و خەون بینین، ئەو جیهانە ڕۆنانرێ و نایەتە دی.. ئەمەش ئەوە یەکالادەکاتەوە کە ئەم ڕەگەزە پێشتریش بوونی هەبووە و لە بەرهەمە مرۆییەکانی پێش شارستانییەتیشەوە ڕۆڵی یەکەمی گێڕاوە لەو پێشکەوتن و گەشەسەندنەی کە ئێستا لە ئارادایە، هەموو هیوا و ئومێدە پێشینەکان لە خەون و خەیاڵ و ئەندێشەدا بەرجەستە بوون و فانتازیاش بیری یەکەمی مرۆڤایەتییە، پێدەچێت لە ڕیالیزمی ئەفسوونگەرادا پانتاییەکی بەرفراوانتری وەبەرکەوتبێ و پێ بەپێی تەوژمەکانی هۆش و ئاگایی، ڕێگەدان بە ئاوێتەبوونی نائاگایی کارلێکی هەستە ڕاستگۆ و دەست لێنەدراوەکان ڕێڕەوێکی خێراتری بڕیبێت.

دوای ئەم ئیستە، پێویستە ئەوەش بڵێین کە ئەوەی بە ئەدەبێکی واقیعی و کۆپیکردنەوەی واقیع ناسراوە برەوی کەمتر دەبێتەوە وەختێک پێ لەسەر ئەندێشە و فانتازیا دابگرین، چونکە جگە لەگێڕانەوەیەکی کتومتی ڕووداو و شتە واقیعییەکان، تۆمارکردنەوەی واقیعیش بارگاوییە بە هەستە تایبەتییەکان و ڕوانینی تایبەتی و ئەندێشەی نووسەر.. ڕەنگە لەمەشدا ئەوە دەستنیشان بکەین کە ئەدەبێک نەدۆزینەوە پڕاوپڕ لە چوارچێوەی ڕیالیزمی ڕووت و پوختدا، بە واتای ئەوەی لە واقیعدا بوونی هەیە و ڕوودەدا و واقیعییە لە هیچ نووسراوێکدا بوونی نەبێت، چونکە تەواوێ ناتوانرێ پەی بە هەموو لایەنە ورد و بەشە جیاجیاکانی بووندا ببرێ و وەکو خۆی کە هەیە بگوازرێتەوە بۆ سەر ڕووپەڕ، هەر لە جووڵەیەکی خاوەوە کە فیزیکی پلە بە پلەی تۆمار بکرێت بۆ ڕەفتار و خاسییەتێک و چ جای پەیبردن بە کونج و کەلێنە هەمە جۆرەکانی دەروون و لێکدانەوە و ڕوانین. ڕەنگە ئەمەیان زیاتر لە شتە بابەتی و بینراوە گشتییەکاندا ئەو نازناوەی چنگ کەوتبێ کە ڕاوی ڕووداوی ڕاستەقینە و ژیان دەکات کە لای هەمووان ئاشکرا و دیارە، یان ئەوەی کە خوێنەر پێی ڕاهاتووە و دەق و ژیان لای خۆی وەک یەک ببینێت.. لەسەرێکی دیشەوە بۆچوونێکی تر خۆی دەسەپێنێ کاتێک بڵێین هەموو ئەو تۆمار و کۆپیکردنەوەیە دیسانەوە دروست نییە، چونکە بەکارهێنانی فانتازیاش پێویستی بە زەمینە و بونیادێک هەیە بەبێ لەبەرچاوگرتنی لۆژیک نابێتە بوونێکی هەستپێکراو، فانتازیا ئەگەر شانبەشانی لۆژیک زەمینە بۆ خۆی دروست نەکات ناتوانێت ئەو دۆخ و بونیاد و فەزایەش بخولّقێنێ کە جیهانەکەی لێپێکدێت، ڕاوەستانەوە و جەختکردنەوە لەو لۆژیکە هێندە کاریگەرە هەندێک جار بەدەر لە خوێنەر نووسەر خۆشی دەخاتە گومانەوە کە ئەوەی بەرهەمی هێناوە ڕاستەقینە بێت و ژیانی کاغەزین لەلای دروستکراو نەبێت.

چەندە ئەو فانتازیایە زەمینەی بۆ بڕەخسێ و لۆژیکی بێت، لۆژیکیش نەک تەنیا بە شتە لۆژیکییەکانی دەرەوەی دەق و ژیانی ڕاستەقینە، بەڵکو لۆژیکێک بێت بە هەموو ڕەگەز و لایەنە تایبەتمەند و دۆخی گونجاوی ناوەوەی دەقەکەشەوە، ئەوا ئەو کاتە بەو چەشنە لای خوێنەر دەکەوێتەوە کە ئەوەی دەیخوێنێتەوە کۆپیکردنەوەی ژیانە و ئەندێشەمەند نییە... لە کاتێکدا هێزی نووسین و بزاوتنی جووڵە و ژیان و زیندوویتی و سیحری ئەو ئەندێشەیەیە وا دەکات ئەو هەستە ببەخشێتە وەرگر، بە مانای وێناکردن و دروستکردنەوەی جیهانێک

لە خۆیدا هێندە تۆکمە و سەرنجڕاکێش و سەرسوڕمان بەخشە لەژیانی ڕاستەقینە نزیک دەبێتەوە و بەڵکو خۆی بووەتە ژیانێکی تایبەتی و چۆن تەماشا بکرێت لە بار خەملیوە، ئەگەر فانتازیاش نەتوانێت ئەوە بکات پێدەچێت فانتازیا نەبێ، چونکە فانتازیا خۆی لە خۆیدا جوولەی هەڵگرتووە و خەیاڵ بۆ خۆی چیرۆکێک بەرجەستە دەکات، چ ئەندێشەیەکیش نییە کورت بێ یان درێژخایەن لە هەناویدا ڕێڕەوی چیرۆک نەگرێتە بەر و لە ڕاستیدا خۆی چیرۆکە لە ساتی دەست پێکردنیەوە تا دەگاتە کۆتایی ئەندێشەکە هەمیشە لۆژیک شانبەشانیەتی و لە لەمپەرەکاندا پاساو ئامادەگی هەیە.

ئەو غەفڵەتە لە کۆپیکردنەوەی واقیعدا (جگە لە ڕواڵەتە بابەتییەکان) دوچاری ئەو ڕەخنەگرانە دەبێت کە پێناس و سیمای ژانرەکانیان بیردەچێتەوە کاتێک ئەو حوکمە دەدەن. بێگومان ئەوەش لە چیرۆکنووسێکەوە بۆ چیرۆکنووسێکی تر دەگۆڕێت و کردەکە لە بنەڕەتدا کردەیەکی گێڕانەوەی پەخشانیی ئەندێشەییە و ناکرێت لە ژێر سێبەرێکدا هەموو ئەو چیرۆکنووسانە گرد بکرێنەوە. هەر لەم ڕاستییەوە یەکانگیری و پێوەندی واقیع و خەیاڵ پتەوتر دەبێتەوە کاتێک ئەدەب خۆی بەسەریاندا دابەش دەکات. وەک چۆن ئەدەبێک نییە پڕاوپڕ و بە مانای تەواوی خۆی واقیعی بێت، هەرواش ئەدەبێک نییە تەواوێ ئەندێشەیی بێ و دوور لە ژیان لە ڕۆخە تەریکەکانی خۆیدا بگیرسێتەوە. خەیاڵ و ئەندێشە لە بنەڕەتدا بەرهەمی ویست و پێداویستییە مرۆڤایەتییەکانە و لە پێناوی باشتر و خزمەتگوزەرانیدا بیری مرۆیی تەنیوە.. لە چەشنی دووەمیان کە ئەدەبێکی خەیاڵییە، پاش ئەفسانە و داستانەکان کە بۆ پەیامێکی نوێ و دۆزینەوەیەکی نوێ تێدەکۆشا، ئەدەبی خەیاڵی زانستی هەیە کە ئەویش بەرەنجامی ڕوانین و پێشکەوتنی زانستی و گریمانە زانستییەکانە و بەپێی پەیڕەو و ئاماژەکانی ئەو بەڕێوە دەچێت، لە ئاکامیشدا گەڕانێکی سوودبەخش و هەمەلایەنە (شانبەشانی لۆژیک بەپێی زانستی دیاریکراو) کاتێک بە ڕووی ژیاندا دەکرێنەوە، وەلێ ئەدەبێک لە پێناوی ئەدەب خۆیدا ئەو کارە بە ئەنجام بگەیەنێ پێدەچێت شتێکی سەیر و لادانێکی نادروست بێت، نادروست بێت بەوەی ئامانجی خۆی دیاری نەکات، شێوازێک بێت بۆ گەیشتن بە نەگەیشتن و داخران بەسەر دروست نەبوون و وەهمی خۆیدا.

ئەم جۆرە ئەدەبە فانتازیا ئامێزە کە چیرۆک و ڕۆمانی زۆرینەی دەنگەکانی دوای ڕاپەڕینە، ئەو دەنگە نوێیانەی ئەمڕۆن و هەڵبەتە ئێمە لە سەرەتاوە تاوەکو دوایی هێنان بەم نووسینە مەبەستمان هەموو چیرۆکنووسان و ڕۆماننووسان نین بەشێوەیەکی گشتی باسی دەکەین کە وەک دیاردەیەک زۆرینەی تێکستەکانی داگیرکردبێت و لەو نێوەندەشدا هەوڵە تایبەتی و باشەکان (کە هەرچەندە ون نابن) ون بووبن و خوێنەران و دەزگاکانی بڵاوکردنەوە یەک جۆرە مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن و داهێنانەکانیان لەو لێشاوە یەک کلێشەیی و قاڵبەندییەدا بە هەند وەرنەگرن، کە تێشیاندایە خاوەنی هێزێکی ئەوتۆن و لەگەڵ ئەدەبی دەرەوەی خۆماندا شانبەشان دەوەستنەوە.

هۆیەکی سەرەکی و بنەڕەتیش بۆ تێنەگەیشتن و قاڵنەبوون لە بەکارهێنانی فانتازیا دەگەڕێتەوە، یاخود نەبوونی کەرەسەیەکی شیاو و هەڵبژاردنی بابەت بێت، یان بە بابەتکردنی فانتازیا نەیتوانیبێت ئەو جیهانە ناوەکیەی خۆی بپارێزێت، بە مانای نەبوونی بابەتێک (بیرۆکەیەک) کە بکرێتە چیرۆک (چ جای ڕۆمان) و خۆ حەشاردان لە پشت فانتازیایەکی نەخەملیو و لێڵەوە کە نە سەری دیار بێ و نە بنی، پۆشینی ئەو دەمامکەی بە زۆر کەشوهەوا بخولقێنێ و لە سەرگەرمیدا چیرۆکنووس بیەوێت خۆی ڕەزامەند بکا و لەنێوەندەکەشدا ئیکتیفا بەو ئامادەگییەی بکات. دەبینین تێکڕا ئەو چیرۆکانە تەلیسماوین و ئەفسوون و هێزی بێهاوتایان تێدایە، زۆر بە سانایی شتەکان لەژێر ڕکێفی چیرۆکنووسدا هەڵدەسووڕێن و نووسەری دەرەوەی دەق چۆن بیەوێت، بێ سنوور گەمە دەکا و شتەکان لە خۆیشی و ئێمەش گەورە دەکاتەوە. ئەمەش بەبێ ڕەچاوکردنی لۆژیکێک کە پێوەندییەکانی نێو دەق پێکەوە کۆ بکاتەوە، زەمینە خۆشنەکردنیش بۆ ڕووداو و کارەکتەر و شتەکان تا سەقامگیر بن و ئازاد لە جوولەدابن، پرۆسەی ڕۆڵی خۆیان بکەن و هاوگونجان یان دژایەتی خۆیان بنوێنن. چیرۆکنووس لە دەسپێکی چیرۆکەکەیدا گەشتێک دەگرێتە بەر، هەموو ڕواڵەت و بوونەکانی نێو ئەو گەشتە ئاسایی نانوێنن و هەر شتەی تەلیسمێک، خەرمانەیەک تەنیویەتی و شەبەنگ ئاسا کارەکتەرەکان دەجوولێنەوە، هەوا سیخناخە لە سیحر و تەفرەدانی وشە. شتەکان هەموو لە ناکاودا ڕوو دەدەن و ئەو ڕوودانەش هیچیان لێناکەوێتەوە، ڕاتەکانێک پێشکەش ناکەن و وەک کەسی چیرۆکنووس کە خۆی سەرمەست کردووە بەو ترس و کەشەی لە دەڵەمەییدایە خوێنەر مێش میوانی نییە.

کارەکتەرەکانی نێو ئەو گەشتە- بێ گەشتە- سانا بەدەستە هەموو جادووکەرن و بەنیگایەک کەسانی نێوەندی و ڕواڵەت و شتە ئاساییەکان دەکەنە شتی

ناڕواڵەتی و پێوەندیشیان هیچ پێوەندییەکی تۆکمە نییە، زۆرینەی ئەو چیرۆکانەش بە خەون، یان وا پیشان دەدرێن کە ئەوە خەون بوون کۆتاییان دێ و ئیدی خەون وەک ئەوەی تێکرا پاساوبێ و لۆژیک و زەمینەکان بڕەخسێنێ، داردەستی یەکەمی بە ئەنجام گەیاندنەکانە.. لە کاتێکدا، نەک هەر ئەندێشە کە خاوەنی سەرەتا و گەشتی خۆیەتی و لە سنوورێکدا ڕادەوەستێتەوە (ئەوەش بەپێی سنووری چیرۆکەکە) هەروا خەونیش لەو زەمینەیە بە دەر نییە و لۆژیکێکی ناوەکیی تایبەتی دەیبات بەڕێوە.

لێرەدا ئەگەر زەبرێک لە لێکدانەوەی خەون و شیکردنەوەی دەروونناسیکی وەک فرۆید نەدەین، ئەوا ئاشکرایە کە مێشک و چاو لە بلوورێکی شل پێکهاتوون و ئەو پێکهاتەیەش زۆر لە کۆمپیوتەر و ئامێرە ئەلکترۆنییەکان ئاڵۆزترن و سیستمێکی ئێجگار وردیان هەیە، لە تیشک پێدان و گەڕان بەدوای خانە و مەڵبەندە ئەمبارکراوەکاندا زۆر خێرا کار دەگرنە ئەستۆ. ڕەنگە خەون هەموو ئەو شتە بینراو و هەستپێکراوانەی ژیانی ڕاستەقینەبن و لەوێدا یەکانگیرببنەوە، بەڵگەی ئەمەش لە پەیوەستی بە بینراو و ژیانی ڕاستەقینەوە ئەزموونی نابیناکانە (ئەوانەی کە زگماک کوێرن و نابینن) دەبینین خەونەکانیان لە خەونی ئێمە جیاوازترە، وەک چۆن ژیانیان جیهانێکی دیکەیە، هەروەاش خەونیان پەیوەستە بەو جیهانەی خۆیانەوە.. خەونی ئەوان دیسانەوە بینراوی تێدا ونە و تەنیا دەنگ و هەستەکانی دیکە تیایاندا جێی دەبێتەوە، ئەو ئەگەر لە ژیانی ڕۆژانەیدا ئەندێشەندی شتەکان بە تەرزی خۆی لێکبداتەوە، لە خەونیشدا بەو چەشنە شتەکانی لا بەرجەستەیە، مەڵبەندە ئەمبارکراوەکانی زانین و دەرکپێکردن و یادەوەریی ئەو کەسە ڕۆڵ دەگێڕێ لەو پێناوەدا، شتی ئایندەیی و پێشبینی کردنیش دەچێتە خانەی لێکدراوێکی بەرهەمهاتوو و ڕەنگە هەستەکانی دیکە بیبەن بەڕێوە، یاخود ئەمە دەرگا لەسەر زانستی وەک پاراسایکۆلۆژیا بکاتەوە، لێرەوە ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ خەون، ئەوا ئەگەر لەو خەونەدا دوو شت هەبن و ببنە لێکدراوێکی ناڵۆژیکی بەپێی ژیانی ڕاستەقینە، ئەوا لەو پێکهاتە نوێیەیاندا هەمیشە لای کەسی خەوتوو پاساوێک ئامادەگی هەیە، خەون پێ بەپێی خۆی لۆژیک تەریب دەکاتەوە لەگەڵ خۆیدا، ڕوودانی لە بنەڕەتیشدا- بەپێی جیهانی خۆی- سەراپا لۆژیکییە، لێرەوە ڕەنگە ئەوە کەشف بکەین کە ئەوەی بە شپرزەیی و نائارامە و نا سیستمی و فەوزای (میکانیکیة الکم) ناسراوە پووچەڵ بێتەوە و لە جیهانی خۆیاندا بەو چەشنە ئاڵۆز نەبێ و ئارامیی تاڕادەیەک لەنێو خۆیاندا دەسەڵات بسەپێنێ، بۆ ئەو لۆژیکەی خەون، بۆ نموونە ئەسپ کە گیانلەبەرێکی ڕووەکییە، لەگەڵ ئاگردا یەک بگرنەوە لە خەونێکدا، پێدەچێت ئەسپێکی باڵ و کلک گڕاوی بێنێتە بەرهەم، پاساو لەو جیهانە نامەحکومەشدا بە یاسای لۆژیکی دەستبەجێ حازرە و وەختێک ئەو گیاندارە سەیرە دەگۆڕێتە سەر فیلێک ئەوا دیسان پاساو قبوڵکردن ئامادەگی هەیە، ئەو گۆڕان و میتامۆرفۆسییە ئەگەر سەرەتاش سەیر بکەوێتەوە لای کەسی نووستوو، لە خاڵی پاساودا لۆژیکی بۆ پەیدادەبێ و لایەنە سەیرەکەی نامێنێ، کەسی خەوتوو کە ڕادەبێ لەو خەونە بەپێی ژیانی ئاسایی ناماقوڵی و ناڵۆژیکی بەو خەونە دەبەخشێ و سەرمەستی خۆی بەیان دەکات، ڕەنگە سستی هاتوچۆی خوێن لە ساتەوەختی خەوتنندا بەرپرس و هۆکاری یەکەمینی ئەو حاڵەتە بێت! ئەوەی پێی دەڵێن ئاگایی لە مێشکدا، بلووره شلەکە تەنۆچکەکانی سەربەستی یاخود تێرنەبوون، ساردبوونەوە و کەمبوونەوەی جووڵە بیانخاتە ئەو دۆخەوە!!

ئەی چی دەربارەی ئەندێشە کە ڕوودانی لە ئاگایی تەواودایە و کەسی ئەندێشەمەند بێدار بێت؟! ئایا پێویست بە زەمینەی تایبەتی خۆی ناکات کە پشت بە لۆژیکە تایبەتییەکانی خۆی دەبەستێ! هەمیشە ئەگەر مەرجەعیش لەناوەوەی ئەو جیهانەدا بێت، ئایا پێوەندییەکان و کارلێکە فیزیکی و ڕۆحییەکان نابێت بوونیان هەبێت!

لە کاتی ڕەخنەیەکمدا لە تێکستی نووسەرێک، یەکێک لەو دەنگە نوێیانە بەوە لۆمەی کردم کە ناتوانم ڕەخنە لە فانتازیا بگرم و فانتازیا بەرپرس بکەم، سنوور بۆ خەیاڵ و ئەندێشە دابنێم، یاخود لەپێکهاتەکانی ئەو فانتازیایە بکۆڵمەوە... وەک ئەوەی فانتازیا هەسارەیەکی سەربەخۆ بێ یاسا و ڕێساکانی لە بەرگی گازی خۆیدا، خۆی بە تەنیا لێپرسراوی یەکەمی خۆی بێ و هیچ شتێک کاریگەریی لەسەر نەبێت!! ئەی کە پێوەندییە نادروستەکانی شلۆق بن، چۆن هەمان فانتازیا دەتوانێت فەزایەک و جیهانێکی سەربەخۆ وێنا بکات؟!

دۆن کیخۆتەی سێرڤانتس کە بە نێوەندێکی داستان و ڕۆمان دەژمێردرێت، بەوەی خاڵی جیاکاری نێوان دوو ژانری وەک ڕۆمانس و ڕۆمان بێت.. کاتێک دۆن کیخۆتە لە دید و ڕوانینی خۆیەوە شتەکان بەو چەشنە دەبینێت کە خۆی دەیەوێت، لەوەشدا بەپێی نغرۆبوونی لەنێو ئەندێشە تایبەتیەکانیدا، سانکۆ پانزای هاوەڵی

هەمیشە ئەو هەستانەی لێ پووچدەکاتەوە و دەیهێنێتەوە بۆ سەر ئەرزی واقیع.. (لێرەدا کاریگەریی ئەم تێکستە لەسەر بیری باو و گۆڕانکارییەکان مەبەستمان نییە) بەڵکو مەبەستی سەرەکی لێرەدا بۆ ئەوەیە کە لەو کارەدا کێشمەکێشی نێوان خەیاڵ و واقیع دەستنیشان کراوە. چەندە جیهانی دەرەکی دژایەتی تێڕوانینی پاڵەوان دەکات، هێندە پاڵەوانیش- دۆن کیخۆتە- پابەند دەبێتەوە بە جیهانی ناوەوەی خۆیەوە، پێوەندییەکان و ململانێی ڕواڵەتەکانی ئەو جیهانە زیندوویێتی و گەرمی هەیە لە ناویاندا و چیرۆکێکە زەمینەی بۆ خۆی چێکردووە.

لە یەکێک لە چیرۆکە بە پێزەکانی گابریل گارسیا مارکێزدا کە بەسەرهاتێکە و ڕەنگدانەوەی قۆناغی منداڵی مارکێز خۆیەتی، ئەوەش بەپێی یاداشتەکانی، یان هێزی بەرجەستەکردنی خەیاڵ لە هێنانی پاڵەوانێکدا کە شارەزایی دەسەڵاتی یەکەمینە، دەبینین فانتازیا گرێدانی خەون و خولیای کارەکتەری مێردمناڵ و ڕەوتی گێڕانەوەی گێڕەوەی چیرۆک بەرجەستە دەکات. لەو چیرۆکەدا (دوایین گەشتی کەشتییەکی خەیاڵی) کە تەنیا ئەگەر ناونیشان لەو چیرۆکەدا لابرێ وشەی (خەیاڵی) نەهێنینەوە بیری خۆمان، ئەوا دەکەوینە گومانێکی بەردەوامەوە کە ئەوەی دەیخوێنینەوە ڕاستەقینەیە و تەواوێ ڕوودەدات، لە دیدی پاڵەوانەوە گۆشەکان دەبینرێن و ئەوەی لە چوارچێوەی ئەندێشەدایە ڕووەو واقیعبوون دەکشێ و ڕوودەدات، نەبینراوەکان دەبنە بینراو و لۆژیک لە پەرەپێدانی ڕووداودا ڕۆڵی کاریگەر دەگێڕێت و لەو چیرۆکەشدا ململانێی بۆچوونەکان و بەرەنگاربوونەوەی ئەندێشەی خودیی سەراپا هەموو ڕووداوەکەیە و کارەکتەرانی گوندێک تیایدا بەشداری دەکەن، هەندێ جاریش ئەوانیش لەو ئەندێشە تایبەتییە دەکەونە گومانەوە و فریو دەخۆن، مارکێز کە هەمیشە پێ لەسەر ئەوە دادەگرێتەوە کە لە نووسینەکانیدا دێڕێک نییە پێوەندی بە ژیانی خۆیەوە نەبێت، لە پاڵ ئەوەشدا فانتازیا دۆخی گشتی چیرۆک و ڕۆمانەکانی دەتەنێتەوە، ئەمەش بەڕای من لەو سەرچاوەیەوە سەرهەڵدەدات کە تێگەیشتن و قاڵبوون لە بەکارهێنانی ڕەگەزەکاندا لەپشتەوە ئامادەیە.

کەواتە نائاگایی و پەینەبردن بە ڕەگەزەکان ئەو حاڵەتە دروست دەکات، پاشان خۆ ماندوونەکردن لە پێناوی پێزانینیاندا و لەسەرێکی تریشەوە نەبوونی بیرۆکەی خەملێنراو وا دەکات ئەو ژانرە زیندووانە بەو ئاقارەدا تێپەڕبن.. جلەو شلکردن بۆ خەیاڵێک کە هێشتان پێنەگەییبێ و بە چیرۆککردنی ئەستەمە شتێکی جوان و سەرکەوتووی لێ بکەوێتەوە، پلان دانەنان و زەمینە خۆشنەکردن لەو پرۆسەیەدا و بە تەنیا گیرسانەوە لە بەدواداچوونی ئەندێشەی بێ بەرنامەدا ڕووەو نشێوی پەلدەکوتێ.. ئیتر لەو جیهانەدا کە ڕەهەندەکانی دیاری نەکرابن و هیچ ڕواڵەتێکی زانستی و باوەڕپێکراوی لەخۆ نەگرتبێ، ئەوەی کە بەدیار و ئاشکرا دەناسرێت هێشتا نەخرابێتە بەر تیشک و وردبوونەوە، ئەی کامەیە گەڕان بەدوای نادیارەکاندا؟! وتراوەکان نەگەیشتبنە ئاستی ڕەوای خۆیان، ئەی هەوڵدان بۆ بەرجەستەکردنی نەوتراوەکان چی؟!

پێم وایە لایەنێکی دیکەی ئەو نشوستییە بۆ لاساییکردنەوە دەگەڕێتەوە، هەم لەنێو نووسەران خۆیاندا و هەم لە دووپاتکردنەوەی ئەزموونی نووسەرانی جیهانی و تاڕادەیەکیش پەلکێشکردنی بیرۆکەی پچڕپچڕ و ڕووداوی وەرگێڕاو، پارچە گواستنەوە و گرتەی تەلیسماوی ک بە ئاشکرا بە کارەکانەوە دیاری دەدەن. ئەمانە هەموو وادەکەن ئەو نووسەری چیرۆکانە نەبنە خاوەنی شێوازی تایبەتی و زیندوویێتی. لە کارەکانیاندا سستی و پەشێوی جێی بگرێتەوە. هەروەها بەهەند وەرنەگرتنی تەکنیک و فۆرمی نوێ کە فەزای تر و وێناکردنی دیکەی لێوە بەرهەم دێت، ئیدی کارێک کە خۆی لەخۆیدا گەڕان و پشکنین نەکاتە خەمی سەرەکی، لەوێشەوە ئیشکردن لە زماندا نەبێتە جێی وەستان و کەشفکردنی ئەو لایەنە هەستپێنەکراوانەی لە هزری مرۆدا دزە دەکەنە مەڵبەندەکانی دییەوە، یاخود دەستنیشانکردنی ئاوێتەبوونی کاتە جیاوازەکان بەپێی شوێن و مامەڵەی شتەکان، دەبێت ئەو گەڕان و ئیشکردنە لەسەر چ شتێک بوەستێتەوە!

خاڵی هەرە گرنگیش کە خۆی لە داهێنان و نوێگەریدا دەبینێتەوە، پێوەندی بەوەوە هەیە کە ئەو چیرۆکنووسانە خاوەنی تێڕوانینی نوێ نەبن، چونکە هەموو نوێگەرییەک ئەگەر هەڵگری تێڕوانینێکی نوێ نەبێت ناتوانێت ببێتە نوێ و هەر لە سەرەتاشەوە مەیلی لادان لە ڕەوت و شێوازی باو بۆ تەریکبوون بێت لەو ژیانەی تیایدا دەژی و بورجێکی وەهمی بۆخۆی چێ بکات، تەنیا خۆ خەریککردنێکی بێ بەرە و هیچی لێ ناچنرێتەوە.. بەنووسینی دەیان و بگرە زۆرتریش لەو جۆرە چیرۆکانە نەک چیرۆکنووسەکە ناتوانێت تینوویێتی خۆی بشکێنێ، بەڵکو مەیل و ئارەزووی خوێنەرانیش تێکدەدا و قەیرانێک دروست دەکات کە ناوی نێوەندەکەش لەکەدار دەکات.

ئەو فانتازیایە کە ئەڵقەکانی هێندە تۆکمە نەبن و بەر لە دایکبوونیان لە یەکتری جوێ ببنەوە، بەشەکانی پێکەوە کۆک نەبن و لەخۆوە بگۆڕێنە سەر شتێکی دی، بێئەوەی کارتێکەربن لەسەر هەست و لێکدانەوە و لە جیهانی دروست نەبووی خۆیاندا بەسەر خۆیاندا داخرابن، نەبوونیان باشترە و بەرلەوەی لەبەردەمیدا وەچەی نوێش تێوەبگلێن، باشتروایە بەریان لێبگیرێ تا خاڵێکی وەرچەرخان ڕووبەڕوویان ببێتەوە.

ڕۆمان، ئەو ژانرەی لە یەکالاکردنەوە و بڕینی قۆناغەکانیدا، لە بەرجەستەکردنی کۆمەڵگای سەرمایەداری، ئەوەی بۆی ماوەتەوە لە ئێستادا تەواوکردنی سووڕەکەی خۆیەتی و بەرەو داستانەکان کشاوەتەوە.. لێکۆڵەرەوانیش بانگەشەی مەرگی ڕادەگەیەنن و هیچ پێوەندییەکی بە ژیان و گۆڕانکارییەکانەوە ئیدی نابیننەوە، بەڵکو وەهاش تەماشای دەکەن کە سەرقاڵی کێشە داخراوەکانی خۆی بێ و بەسەر خۆیدا شکابێتەوە، ئەی بۆ ژانرێکی وەک چیرۆکی ئەم دواییە ئێمە دەبێ چی بوترێت کە ناچێتە خانەی داستانیشەوە، بەڵکو ئەو هەقایەتۆکانەی داپیرە دەیگێڕانەوە و بە ڕووداوە سامناکەکانی منداڵانی دەخستە ترس و لەرزێکی ڕاستەقینەوە!!

سیحری نووسین، خولقاندن و هەوڵدان نییە بۆ دروستکردنی دۆخێکی سیحری و تەلیسماوی، کارەکتەری بێ هاوتاو (فانیی) کە شتەکان بگۆڕێ و لە گۆڕینی خۆیشیدا دەستەوسان بێت، سیحری نووسین لە جوانیەکەیدایە، لە هێزی خەملاندنی ئەو فەزایەدایە کە ژیانی تێدابێ و چرکەکانی ڕاتەکاندن و سەرخستنی هەستەکان مەرامیەتی، لەو زمانەدایە کە دۆزینەوەی نوێ دەکاو گەورە خۆمان پیشان دەداتەوە، مانا مرۆییەکان بایەخ پێدەدا و بەهایان بە بەردا دەکات.. لەو ڕوانینەدایە کە پەی بە شتە فەرامۆشکراو و لەبیرکراوەکان دەبات، ئەو نادیارانەمان دەخاتە پێش چاو کە لە پاڵ بینراوەکاندایە و کەسێکمان پێشتر نەبینیوە و هەستی پێنەکردووە، لەو گومانەدایە کە پێمان دەبەخشێ و پێ بەپێی ژیان لەگەڵماندا ڕێدەکا و دەمێنێتەوە.

* دەکرا ئەم نووسینە پراکتیک لەسەر چەند چیرۆکێک بکات و وەک نموونەی بەرچاو کاری لەسەر هێندێکیان بکردایە، بەڵام بە بەشداریکردنی خوێنەر ئامادەگی ئەو لایەنانەی هاتوونە بەر باس بەڕوونی دیاری دەدەن و بەشێوەیەکی گشتی لای خۆیەوە نموونەی ئەو جۆرە چیرۆکانە دەستنیشان دەکات.